

Світове господарство і міжнародні економічні відносини

УДК 339.9:338.44:339.564

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20483039>

Геополітична нестабільність і санкційна політика як детермінанти трансформації глобальних ланцюгів створення вартості

Беззубченко Ольга Анатоліївна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин

Маріупольський державний університет,

м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-6791-3881>

Пересічний Олександр Євгенович,

аспірант, кафедра економіки та міжнародних економічних відносин,

Маріупольський державний університет,

м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0009-7537-5206>

Прийнято: 14.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

***Анотація.** Актуальність дослідження зумовлена посиленням впливу геополітичної нестабільності та санкційної політики на функціонування глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ), що супроводжується трансформацією міжнародних виробничих мереж, зміною логістичних маршрутів і зростанням рівня економічної невизначеності. Сучасні ГЛСВ дедалі більше залежать від політичних факторів, торговельних обмежень та геоекономічних конфліктів, що потребує переосмислення підходів до забезпечення їх стійкості та адаптивності.*

Мета статті – дослідження впливу геополітичної нестабільності та санкційної політики на трансформацію глобальних ланцюгів створення вартості. У роботі використано методи аналізу та узагальнення наукової літератури, системного підходу, порівняльного аналізу та логічного узагальнення для визначення ключових механізмів впливу геополітичних факторів на ГЛСВ.

Встановлено, що сучасні ГЛСВ функціонують в умовах зростаючої політичної турбулентності, яка проявляється через воєнні конфлікти, санкційні обмеження, торговельні війни, інфраструктурні порушення та кризові явища у світовій економіці. Проаналізовано механізми впливу санкційної політики на міжнародну торгівлю, фінансові потоки, технологічний обмін і логістичні системи. Доведено, що санкції виступають не лише інструментом обмеження економічної взаємодії, а й фактором структурної перебудови ГЛСВ, спричиняючи перерозподіл виробничих потужностей, диверсифікацію постачання та регіоналізацію виробництва.

*Обґрунтовано, що в умовах геополітичної нестабільності відбувається зміщення пріоритетів від моделі глобальної ефективності до моделі стійкості, орієнтованої на забезпечення безперервності функціонування виробничих мереж і зниження залежності від окремих постачальників. Визначено, що ключовими адаптаційними механізмами стають диверсифікація постачання, *friend-shoring*, *nearshoring* та розвиток альтернативних логістичних маршрутів.*

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для оцінювання впливу геополітичних факторів на ГЛСВ та формування стратегій їх адаптації в умовах глобальної нестабільності.

Ключові слова: глобальні ланцюги створення вартості, геополітична нестабільність, санкційна політика, міжнародна торгівля, логістичні ризики, диверсифікація постачання, трансформація ГЛСВ, ланцюги постачання.

Geopolitical Instability and Sanctions Policy as Determinants of the Transformation of Global Value Chains

Olga Bezzubchenko,

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and International
Economic Relations, Mariupol State University
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-6791-3881>

Oleksandr Peresichnyi,

PhD Student, Department of Economics and International Economic
Relations, Mariupol State University
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-7537-5206>

Abstract. *The relevance of the study is determined by the increasing influence of geopolitical instability and sanctions policy on the functioning of Global Value Chains (GVCs), accompanied by the transformation of international production networks, changes in logistics routes, and growing economic uncertainty. Modern GVCs are becoming increasingly dependent on political factors, trade restrictions, and geo-economic conflicts, which necessitates a reconsideration of approaches to ensuring their resilience and adaptability.*

The purpose of the article is to investigate the impact of geopolitical instability and sanctions policy on the transformation of global value chains. The study applies methods of scientific literature analysis and synthesis, systems approach,

comparative analysis, and logical generalization in order to identify the key mechanisms through which geopolitical factors affect GVCs.

It has been established that modern GVCs operate under conditions of increasing political turbulence manifested through military conflicts, sanctions restrictions, trade wars, infrastructure disruptions, and crisis phenomena in the global economy. The mechanisms of the influence of sanctions policy on international trade, financial flows, technological exchange, and logistics systems are analyzed. It is proved that sanctions act not only as an instrument for restricting economic interaction but also as a factor of structural transformation of GVCs, causing the redistribution of production capacities, diversification of supply sources, and regionalization of production.

It is substantiated that under conditions of geopolitical instability there is a shift in priorities from the model of global efficiency to the model of resilience focused on ensuring the continuity of production networks and reducing dependence on individual suppliers. It is determined that the key adaptation mechanisms include supply diversification, friend-shoring, nearshoring, and the development of alternative logistics routes.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the obtained results to assess the impact of geopolitical factors on GVCs and to develop strategies for their adaptation under conditions of global instability.

Keywords: *global value chains, geopolitical instability, sanctions policy, international trade, logistics risks, supply diversification, GVC transformation, supply chains.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах глобалізації функціонування світової економіки значною мірою визначається ефективністю глобальних ланцюгів створення вартості, які забезпечують

розподіл виробничих процесів між країнами відповідно до їх конкурентних переваг. Водночас зростання геополітичної нестабільності суттєво трансформує умови функціонування цих ланцюгів, формуючи нові ризики та виклики для міжнародного виробництва і торгівлі.

Ескалація воєнних конфліктів, посилення санкційної політики, зростання протекціонізму та загострення стратегічного суперництва між провідними економіками світу призводять до порушення традиційних логістичних маршрутів, зниження передбачуваності економічного середовища та необхідності перегляду моделей організації ГЛСВ. У цих умовах глобальні виробничі мережі дедалі більше залежать не лише від економічних факторів, а й від політичних та геостратегічних умов.

Особливої актуальності набуває дослідження санкційної політики як одного з ключових інструментів геоекономічного впливу, що здатний суттєво змінювати конфігурацію глобальних ланцюгів створення вартості. Водночас існує потреба у комплексному аналізі впливу геополітичної нестабільності та санкцій на ГЛСВ як взаємопов'язаних явищ, що визначає необхідність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ) є одним із ключових напрямів дослідження сучасної міжнародної економіки, глобального виробництва та торговельної інтеграції. Теоретичні засади аналізу ГЛСВ закладено в працях Г. Герреффі, А. Борін та М. Манчіні (G. Gereffi, A. Borin, M. Mancini), які розкривають їх мережеву природу, механізми координації та роль транснаціональних корпорацій у формуванні міжнародної виробничої фрагментації [1; 2]. Подальший розвиток теорії глобальних виробничих мереж здійснили у своїх працях Р. Болдвін і Д. Родрік (R. Baldwin, D. Rodrik), які показали, що сучасна глобалізація обґрунтована не тільки на торгівлі товарами, а й на просторовому розподілі виробничих операцій і додаткової

вартості [3; 4]. У науковій літературі суттєво увага приділяється питанням стійкості, вразливості та адаптивності ГЛСВ в умовах кризових явищ. У дослідженні OECD та інших авторів за суміжними напрямками підкреслюється, що пандемія COVID-19 виявила критичну залежність багатьох ланцюгів постачання від обмеженої кількості постачальників, низької концентрації виробництва та нестабільних логістичних маршрутів [5; 6; 7]. World Bank у «World Development Report 2020» наголошує на тому, що вартість створення глобальних ланцюгів є одночасно джерелом розвитку та підвищених ризиків, а їх ефективність більше залежить від здатності до управління шоками [8]. UNCTAD у «World Investment Report 2022» також наголошують на зростанні значення регіоналізації, диверсифікації та перегляді моделей інтеграції у світову економіку [9].

Окремий напрям досліджень пов'язаний із впливом геополітичних факторів на функціонування ГЛСВ. У праці «Geo-economic Fragmentation and the Future of Multilateralism» (S. Aiyar et al) доведено, що посилення геоекономічної фрагментації, санкційного тиску та стратегічного суперництва між провідними економіками світу змінює логіку глобальної економічної взаємодії [10]. Дослідження WTO «World Trade Report 2023» також вказує на те, що сучасна торгова система дедалі функціонує в умовах політичної поляризації, що створює додаткові бар'єри для міжнародної співпраці [11]. У роботі С. Івенетт і Р. Болдвін (S. Evenett, R. Baldwin) наголошується на необхідності оновлення механізмів багатостороннього регулювання в умовах фрагментації світової торгівлі [12].

Важливу групу становлять дослідження, присвячені санкційній політиці як інструменту геоекономічного впливу. У сучасних роботах підкреслюється, що санкції змінюють не лише поведінку держави, а й структуру міжнародних виробничих і фінансових зв'язків. У роботі П. Антрас (P. Antras) аналізується феномен деглобалізації та її вплив на просторову конфігурацію виробництва

[13]. Дослідження UNCTAD демонструють, що санкційні режими здатні спричинити перенесення виробничих потужностей, зміну логістичних маршрутів і формування альтернативних коопераційних моделей [9]. Водночас у місці проведення санкцій розглядаються як зовнішній шок, а не як чинник довготривалої структурної трансформації ГЛСВ [13; 14]. У зарубіжній літературі також активно досліджуються питання геополітичної нестабільності, політичних ризиків і трансформації міжнародних ринків [7]. Також, роботи щодо політичного ризику, стійкості ланцюга поставок, nearshoring, friend-shoring і регіоналізації засвідчують, що бізнес дедалі частіше орієнтується не лише на мінімізацію витрат, а й на безпекові та інституційні критерії розміщення виробництва [15; 16; 17]. У цьому контексті випускаються дослідження, які показують зростання ролі регіональних виробничих хабів та альтернативних торговельних маршрутів у відповідь на політичні та воєнні шоки.

Попри значну кількість наукових праць, у дослідженнях зберігається певна теоретична прогалина. Переважно аналізуються окремі прояви порушення функціонування ГЛСВ – логістичні збої, торговельні війни, санкції, пандемічні обмеження, регіоналізація виробництва, – однак недостатньо опрацьованим залишається питання концептуалізації дестабілізації глобальних ланцюгів створення вартості як самостійної економічної категорії [1; 5; 9; 10]. Саме тому подальшого наукового уточнення потребують її зміст, структуру, механізми прояву та місце в системі сучасних міжнародних економічних відносин [1; 10; 13].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг досліджень глобальних ланцюгів створення вартості, у науковій літературі бракує цільного теоретичного осмислення їхньої дестабілізації як економічної категорії. Існуючі праці переважно зосереджуються на окремих чинниках і наслідках, що порушують функціонування глобальних ланцюгів

створення вартості, зокрема на геополітичних ризиках, санкційних обмеженнях, торговельних конфліктах, логістичних збоях і кризових явищах глобального масштабу. Водночас поза належною увагою залишаються зміст, структура, форми прояву та системні наслідки дестабілізації в контексті трансформації сучасних міжнародних виробничих зв'язків. Саме тому концептуалізація дестабілізації глобальних ланцюгів створення вартості як самостійного економічного явища є недостатньо розробленою та потребує подальшого наукового уточнення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз впливу геополітичної нестабільності та санкційної політики на функціонування і трансформацію глобальних ланцюгів створення вартості, а також обґрунтування механізмів їх структурної адаптації в умовах зростання геоекономічних ризиків.

Відповідно до мети, у дослідженні поставлено такі завдання: дослідити економічну сутність та сучасні особливості функціонування глобальних ланцюгів створення вартості; проаналізувати основні прояви геополітичної нестабільності та санкційної політики у світовій економіці; визначити ключові канали впливу геополітичних факторів на міжнародні виробничі й логістичні мережі; охарактеризувати механізми трансформації ГЛСВ під впливом санкційних обмежень; обґрунтувати сучасні підходи до адаптації глобальних ланцюгів створення вартості в умовах нестабільності та посилення геоекономічних ризиків.

Виклад основного матеріалу. У сучасному глобалізованому світі функціонування глобальних ланцюгів створення вартості дедалі частіше виявляється не лише економічним чи логістичним, а й геополітичним процесом. Це пов'язано з тим, що просторове розміщення виробництва, маршрутів постачання, інвестицій та інтелектуальної власності відбувається не в нейтральному середовищі, а в умовах зростаючої політичної напруги,

стратегічного суперництва та ескалації конфліктів між ключовими центрами сили. Геополітична нестабільність постає як системний фактор, що впливає на структуру, адаптивність і саму життєздатність глобальних ланцюгів створення вартості, трансформуючи принципи їх організації, логіку ризик-менеджменту та архітектуру взаємозв'язків між країнами і компаніями [8; 18].

Основними проявами геополітичної нестабільності, що впливають на ГЛСВ, є насамперед воєнні конфлікти, політична турбулентність, санкційне суперництво, територіальні блокади, а також переформатування міжнародних союзів і альянсів. Ці явища можуть мати як локальний, так і глобальний ефект, поширюючись далеко за межі безпосередньої зони конфлікту внаслідок взаємозалежності виробничих і логістичних систем. Особливо чутливими до геополітичних шоків є ті ланцюги, що характеризуються високою спеціалізацією, малою кількістю критичних постачальників, відсутністю альтернативних логістичних маршрутів або концентрацією потужностей у політично нестабільних регіонах.

Воєнні конфлікти – як класичні міждержавні війни, так і внутрішні громадянські зіткнення – несуть прямі ризики для інфраструктури, працівників, виробничих потужностей, а також створюють непрямі загрози через зростання транспортних витрат, страхової вартості, політичної невизначеності та втрати контролю над активами. Яскравим прикладом стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 року, що спричинило масові порушення ланцюгів постачання агропродуктів, металу, електротехніки, компонентів для автомобільної промисловості, а також призвело до зупинки ключових логістичних маршрутів через Чорне море та територію Східної Європи. Аналогічно, конфлікти в Сирії, Ємені, Нагірному Карабасі або на Балканах у різні періоди суттєво дестабілізували регіональні сегменти ГЛСВ. Політична турбулентність – включаючи зміну режимів, протестні хвилі, внутрішні політичні кризи, спроби державного перевороту,

втрата ефективності державного управління – формує додаткову невизначеність у середовищі функціонування бізнесу. Вона впливає на дотримання контрактів, митну політику, податкове навантаження, валютні операції, доступ до фінансових ресурсів. Наприклад, політична нестабільність у Шрі-Ланці в 2022 році, що супроводжувалась дефолтом і зміною влади, викликала ланцюгову реакцію в текстильному секторі Південної Азії через зупинку фінансування експорту. Також прикладом політичної дестабілізації у Венесуелі, Туреччині, Лівані або Судані демонструють, як політична турбулентність навіть без війн може мати системний деструктивний вплив на виробничі та логістичні операції.

Серед більш дифузних, але не менш значущих проявів геополітичної нестабільності можна виділити економічну політику протекціонізму, торговельні війни та використання санкцій як елемента політичного впливу. Ці інструменти деформують логіку глобалізації, змушуючи компанії перебудовувати виробничі мережі, переносити потужності, перешаровувати потоки капіталу. Зокрема, торговельна війна між США та КНР призвела до часткової релокації виробництва з Китаю до В'єтнаму, Таїланду, Мексики та Індії. Хоча частково це посилює диверсифікацію, одночасно це збільшило логістичні витрати, спричинило дублювання ланок та створення надмірних запасів – що знижує ефективність і підвищує вразливість до інших шоків [13].

Також не можна не враховувати інфраструктурні кризи – блокади морських маршрутів, атаки на критичну інфраструктуру, порушення функціонування портів, трубопроводів, енергетичних мереж. Інциденти на кшталт блокади Суецького каналу, нападу на об'єкти нафтовидобутку у Саудівській Аравії, кібератак на логістичні системи підкреслюють, що вразливість ланцюгів має не лише економічний чи політичний, а й фізичний вимір.

Усі ці прояви геополітичної нестабільності взаємодіють між собою, формуючи комплексний, нелінійний вплив на глобальні ланцюги створення вартості. Їхня оцінка потребує урахування множинних факторів ризику, що накладаються один на одного, посилюючи системні вразливості [19]. У цьому контексті вимірювання дестабілізації на основі багатокomпонентного індексу, що включає не лише економічні показники, але й політичні та геостратегічні індикатори, є єдиною можливим шляхом до глибокого, міждисциплінарного розуміння трансформацій у структурі глобального виробництва. Поглиблення геополітичної нестабільності у вигляді регіональних конфліктів дедалі очевидніше демонструє свою деструктивну дію на структуру та стабільність окремих сегментів ГЛСВ. На відміну від глобальних системних потрясінь, локалізовані конфлікти, які розгортаються в межах конкретних країн або транскордонних регіонів, чинять вплив не на всю архітектуру ГЛСВ одразу, а на окремі вузли чи ланки, які можуть бути критично важливими для цілих виробничих екосистем. Через це наслідки таких конфліктів можуть мати ефект «точкової деструкції», що поступово масштабуються в міру зв'язності відповідного сегменту з іншими частинами глобального ланцюга.

Регіональні конфлікти за своєю суттю охоплюють широкий спектр подій – від збройних зіткнень і прикордонних конфліктів до економічних обмежень, енергетичних блокад, націоналізації інфраструктури або посилення політичної нестабільності. Їх вплив виявляється через кілька ключових механізмів: фізичне знищення чи недоступність виробничих потужностей, обмеження транспортної логістики, порушення контрактного середовища, втрату персоналу, припинення фінансування та введення режимів санкцій або ембарго щодо постраждалої території.

Найбільшою чутливістю до таких подій відзначаються сектори з високою інтеграцією проміжної продукції, вузькою географічною концентрацією критичних постачальників або складною логістикою.

Прикладом є автомобільна промисловість, яка неодноразово зазнавала збоїв через конфлікти у Східній Європі. Після початку повномасштабної агресії РФ проти України у 2022 році провідні автовиробники в Німеччині, Франції та Італії зазнали перебоїв через втрату доступу до українських постачальників електронних компонентів, джгутів, сталеві заготовки. Затримки поставок сягали кількох тижнів, а логістичні витрати зростали в рази, оскільки доводилось перебудовувати маршрути через Центральну Європу.

Іншим прикладом є агропродовольчий сегмент, який виявився критично залежним від регіонів із нестабільним геополітичним становищем. Блокада портів у Чорному морі під час бойових дій в Україні спричинила глобальні збої в експорті зернових, соняшникової олії та кормів, що вдарило по харчовій безпеці країн Близького Сходу, Північної Африки та Південно-Східної Азії. Тимчасова зупинка експорту з України створила ефект доміно – ринки почали перенасичуватись локальними заміниками, зросла волатильність цін, посилилась політична залежність від нових торгових партнерів.

У секторів мінеральних ресурсів і сировини значні наслідки мали конфлікти в Демократичній Республіці Конго, Замбії, Афганістані та М'янмі, які є джерелами кобальту, літію, міді, вольфраму та інших критичних мінералів, необхідних для виробництва акумуляторів, електроніки, зелених технологій. Конфліктний статус територій призводив до перебоїв у постачанні, санкційних обмежень, а також вимог споживачів щодо етичного походження ресурсів. Це призвело до посилення тиску на постачальні мережі з боку компаній, що прагнули відповідати стандартам ESG, що у свою чергу трансформувало всю логіку побудови відповідних ланцюгів.

Не менш важливими є сектори високих технологій та електроніки, які залежать від мікрочипів, дисплеїв, сенсорів, надточного обладнання, значна частина якого виробляється в геополітично вразливих зонах – наприклад, Тайвані, Південній Кореї, Східному Китаї. Загроза конфлікту в Тайванській

протоці стала фактором, що активізував спроби релокації виробництва та створення нових потужностей у США, ЄС, Індії. Однак через тривалі строки інвестування й високі вимоги до кваліфікації персоналу ці процеси не мали негайного ефекту, а навпаки – тимчасово посилювали нестачу компонентів.

Загалом, можна констатувати, що регіональні конфлікти рідко руйнують всю систему ГЛСВ, але часто «перетискають» критично важливі канали, створюючи ефект системного перенавантаження. Це викликає потребу у переформатуванні виробничих маршрутів, зміні джерел постачання, накопиченні запасів, локалізації виробництва або створенні «ланцюгів довіри». Кожен із таких сценаріїв супроводжується не лише додатковими витратами, але й перерозподілом гео економічного впливу, що в довгостроковій перспективі змінює архітектуру глобального виробництва.

Поглиблення регіональних конфліктів, геополітичної конкуренції та санкційного тиску, розглянуті вище, демонструють, що глобальні ланцюги створення вартості функціонують у дедалі більш ворожому та нестабільному середовищі. Така ситуація змінює традиційні парадигми управління ланцюгами, орієнтовані насамперед на ефективність, і дедалі частіше ставить у центр уваги питання стійкості, гнучкості та адаптивності. У цьому контексті вивчення механізмів адаптації набуває центрального значення, оскільки саме вони визначають, чи здатен конкретний ГЛСВ зберегти свою функціональність, ефективність та конкурентоспроможність у критичних умовах.

Одним із ключових напрямів адаптації є диверсифікація постачальників і виробничих майданчиків, яка передбачає зменшення залежності від одного джерела постачання або країни [20]. Цей процес реалізується як горизонтально (залучення більшої кількості постачальників), так і географічно (перенесення частини потужностей у регіони з нижчим політичним ризиком). Наприклад, численні корпорації у відповідь на геополітичне загострення у Східній Азії

розпочали стратегії friend-shoring та nearshoring, переміщуючи частину виробництва з Китаю до країн Південно-Східної Азії (В'єтнам, Індонезія), Південної Азії (Індія, Бангладеш), Латинської Америки (Мексика) або Східної Європи. Це дозволяє зменшити ризик тотального блокування, однак супроводжується підвищенням логістичних витрат і потребує нового контрактного та інституційного супроводу [9].

Другим важливим інструментом є локалізація та регіоналізація виробництва, що передбачає формування замкнених або частково автономних виробничих кластерів у межах одного регіону (наприклад, Північної Америки, ЄС, АСЕАН). Це дозволяє знизити залежність від міжконтинентальних перевезень, пришвидшити доставку, а також уникати політичних ризиків, пов'язаних із транзитними країнами. Водночас, така регіоналізація у перспективі може призвести до ерозії глобальної економічної інтеграції та зниження економії на масштабах, яка до цього часу була рушієм глобальних ланцюгів [21; 22].

Ще одним адаптаційним механізмом є нагромадження стратегічних запасів, зокрема компонентів, сировини, напівфабрикатів та енергоносіїв. Цей підхід широко застосовувався у постпандемічний період, коли затримки доставки, нестача контейнерів і портові затори зруйнували звичні моделі. Хоча зберігання запасів передбачає додаткові витрати, воно дозволяє виграти час у разі раптового розриву постачання та уникнути критичних простоїв виробництва. Значну роль відіграє також цифровізація управління ланцюгами – застосування технологій, хмарних платформ, штучного інтелекту, цифрових двійників, які дозволяють не лише відстежувати, а й прогнозувати перебої, оптимізувати маршрути, швидко знаходити альтернативи. Зокрема, сучасні системи управління поставками з функціями штучного інтелекту здатні імітувати варіанти відновлення ланцюга після збою, а також формувати динамічні карти ризиків на основі реального часу. Такі інструменти значно

підвищують рівень адаптивності ланцюгів до нестабільності, особливо у секторах з високим рівнем складності – електроніка, фармацевтика, машинобудування.

Окрему категорію становлять інституційні та контрактні механізми адаптації. Це включає створення довгострокових стратегічних альянсів з постачальниками, впровадження гнучких контрактів із форс-мажорними положеннями, використання політичного страхування та фінансових інструментів хеджування ризиків. В умовах санкційної політики дедалі частіше використовуються паралельні канали розрахунків, інвестиції в місцевих партнерів, що дозволяє уникнути повної втрати доступу до ринку або товару. Іншим важливим вектором адаптації є екологічна та соціальна стійкість, яка в умовах багаторівневої кризи – екологічної, енергетичної, геополітичної – стає не лише вимогою з боку споживача або регулятора, а й інструментом виживання. Компанії, які вбудовують ESG-критерії у свої ланцюги – зокрема, забезпечують етичне походження матеріалів, енергоефективність транспортування, добросовісне ставлення до працівників – мають вищий рівень репутаційної стійкості та нижчі ризики регуляторного тиску. Це дає змогу стабілізувати відносини з партнерами та споживачами навіть у турбулентних обставинах.

Таким чином, адаптація ГСЛС до нестабільності – це багаторівневий процес, що охоплює технологічні, інституційні, географічні, логістичні та соціальні компоненти. Вона не є тимчасовою реакцією на кризу, а формується як новий стандарт функціонування в умовах глобального «режиму невизначеності». Саме ефективність застосування цих адаптаційних механізмів визначатиме, чи зможе країна, регіон або компанія не лише вижити в умовах геополітичного тиску, а й використати нестабільність як можливість для стратегічного посилення позицій у новій архітектурі глобальних ланцюгів створення вартості.

Економічні санкції як інструмент міжнародної політики посідають дедалі важливіше місце у глобальній економіці, стаючи не лише засобом впливу на політичні режими, а й важелем регулювання потоків міжнародної торгівлі та конфігурації глобальних ланцюгів створення вартості. У контексті дестабілізації та трансформації ГЛСВ санкції виступають як форсований, екзогенний фактор, що змінює правила участі в глобальному ринку, обмежує доступ до ресурсів, фінансів, технологій і ринків збуту, а також підштовхує компанії до перегляду логістичних і виробничих стратегій [23].

З точки зору класифікації, санкції можна поділити на кілька ключових видів відповідно до їх економічної природи та механізму дії.

Таблиця 1.

Типологія економічних санкцій та їх вплив на глобальні ланцюги створення вартості

Вид санкцій	Механізм дії	Основні цілі	Вплив на ГЛСВ
Торговельні	Обмеження або заборона торгівлі товарами і послугами	Обмеження доступу до зовнішніх ринків і торговельних ресурсів	Порушення постачання критичних товарів, перебудова логістичних маршрутів
Фінансові	Замороження активів, обмеження фінансування, банківських операцій	Обмеження доступу до міжнародної фінансової системи та капіталу	Ускладнення фінансових транзакцій, припинення контрактних відносин
Технологічні	Заборона передачі технологій, програмного забезпечення, ліцензій та інтелектуальної власності	Стимування технологічного розвитку та модернізації виробництва	Втрата доступу до інновацій, технологічна дестабілізація виробничих ланцюгів
Секторальні	Обмеження на діяльність цілих галузей – енергетики, авіації, ІТ тощо	Блокування ключових галузей економіки	Зміна глобальної кооперації, зниження доступності товарів/сировини

Індивідуальні	Обмеження проти фізичних/юридичних осіб, пов'язаних із владою або корпораціями	Політичний та репутаційний тиск на еліти і впливових гравців	Непряма дестабілізації через ізоляцію ключових компаній або персон
---------------	--	--	--

Джерело: власна розробка автора за [10]

Представлена типологія санкцій демонструє, що їх вплив на ГЛСВ має багаторівневий характер та охоплює торговельні, фінансові, технологічні й організаційні аспекти функціонування міжнародних виробничих мереж. Найбільш комплексний дестабілізаційний ефект формують секторальні та технологічні санкції, оскільки вони безпосередньо впливають на структуру глобальної кооперації та доступ до критичних ресурсів.

Торговельні санкції обмежують або повністю експорт чи імпорт певних товарів, послуг або технологій до/з цільової країни. Вони можуть бути спрямовані на стратегічно важливі галузі – енергетику, оборону, високі технології – і мають прямий ефект на ланцюги поставок. Наприклад, ембарго на постачання високотехнологічного обладнання до Росії чи Ірану призвело до зупинки низки виробництв, а також порушення коопераційних зв'язків на ринках ЄС та Азії.

Фінансові санкції включають обмеження на доступ до міжнародних платіжних систем (SWIFT), замороження активів, заборону на надання кредитів, інвестицій чи страхування. Ці заходи істотно обмежують можливості компаній з цільових країн здійснювати транснаціональні операції, що викликає порушення контрактних зобов'язань, припинення міжнародного фінансування та втрату ланцюгових функцій. Такі санкції особливо відчутні для банківського сектора, лізингових компаній, логістичних операторів та постачальників страхових послуг, без яких міжнародна торгівля стає фактично неможливою.

Санкції щодо технологій забороняють передачу, продаж або спільну розробку критичних технологій, інтелектуальної власності, програмного

забезпечення, ліцензій. Це призводить до деградації інноваційної спроможності цільових економік, зупинки модернізації виробництва, унеможливлення створення продукції з високою доданою вартістю. Прикладом є заборона на доступ до напівпровідникових технологій для низки китайських компаній, зокрема Huawei, або обмеження на експорт чипів і обладнання до рф з боку США, Японії, Нідерландів.

Секторальні санкції застосовуються до цілих галузей – енергетики, авіації, суднобудування, ІТ – з метою обмежити експортні можливості країни, що стала об'єктом політичного тиску. Такі санкції є надзвичайно ефективними в умовах високої інтегрованості цільової країни в ГЛСВ, оскільки впливають не лише на неї, а й на іноземних партнерів, які змушені шукати нових постачальників або перебудовувати логістику. Водночас такі санкції мають побічні ефекти у вигляді підвищення цін, зменшення конкуренції та зростання невизначеності на глобальних ринках.

Індивідуальні санкції спрямовані на конкретних фізичних або юридичних осіб, які, як правило, займають ключові ролі в управлінні державою або великими корпораціями. Хоча не перший погляд вони мають точковий характер, фактично ці санкції впливають на цілу низку транзакцій, у яких фігурують компанії з відповідними бенефіціарами, тим сам порушуючи договірні механізми у межах ланцюгів поставок.

Усі види санкцій, діючи окремо або в комбінації, впливають на міжнародну торгівлю через зменшення обсягів операцій, скорочення асортименту товарів, посилення бар'єрів для доступу до ринків, затримки в поставках, переформатування ланцюгів і збільшення транзакційних витрат. Вони трансформують логіку функціонування глобального бізнесу: з прагнення до максимальної ефективності та концентрації у найдешевших юрисдикціях – до прагнення стійкості, безпеки та політичної нейтральності. Це проявляється у зростанні ролі геоекономічного планування, friend-shoring, формування

блокових торгових режимів і появи «економічного суверенітету» як пріоритету державної політики. Водночас санкції не завжди мають ефект, очікуваний їх ініціаторами. Уряди й компанії цільових країн застосовують контрзаходи: створення паралельних платіжних систем (наприклад, SPFS або CIPS), розвиток імпортозаміщення, валютне хеджування, формування «сірих» логістичних каналів. Це сприяє фрагментації глобальної економіки, підриву універсальних стандартів і збільшенню транзакційних бар'єрів у міжнародній торгівлі.

Отже, економічні санкції виступають інструментом не лише обмеження, а й структурної трансформації ГЛСВ, змінюючи їхню географію, логіку розвитку, рівень ризику та витрат. Вони суттєво впливають на індекс дестабілізації, формуючи один з найвагоміших компонентів його розрахунку. Їх аналіз потребує врахування не лише економічних ефектів, а й політичної динаміки, здатності до адаптації, а також довгострокових геоекономічних наслідків для країн-ініціаторів, цільових юрисдикцій і всіх учасників глобального виробництва.

Запровадження економічних санкцій у глобальній політиці позиціонується як інструмент тиску на країни-об'єкти задля їхньої поведінки у політичному, безпековому або правовому вимірах. Однак санкції, як багатогранне економіко-правове явище, мають складну структуру впливу, що охоплює не лише об'єкти, а й країни-ініціатори, а також третіх учасників глобального економічного процесу. Наслідки санкцій слід оцінювати не ізольовано, а в контексті системи глобальних ланцюгів створення вартості, де жодна країна не функціонує автономно. У цьому контексті санкції стають двосічним інструментом, здатним одночасно завдати удару по цілі та спричинити побічні ефекти для самих ініціаторів.

Для країн-об'єктів санкції зазвичай мають більш безпосередній і масштабний вплив, особливо у випадках широких, комплексних обмежень.

Типові економічні наслідки включають обмеження доступу до зовнішніх ринків, зниження обсягів експорту, девальвацію національної валюти, відтік капіталу, відмова інвесторів від нових проєктів, технологічну ізоляцію. Наприклад, після запровадження багаторівневих санкцій щодо Ірану в 2012-2015 роках спостерігалось падіння ВВП, зниження експорту нафти майже вдвічі, зростання безробіття та інфляції. Аналогічно, санкції проти РФ після 2014 року та особливо після 2022 року спричинили відтік понад 1 трлн рос. рублів іноземних інвестицій, відключення банків від SWIFT, втрату імпорту високотехнологічного обладнання, а також дефрагментацію ГЛСВ у галузях машинобудування, нафти, ІТ та фінансів [10].

Проте країни-об'єкти не завжди перебувають у пасивному стані. Часто вони розробляють адаптаційні стратегії, серед яких імпортозаміщення, розвиток паралельного імпорту, створення альтернативних платіжних систем, диверсифікація торгівлі, інтенсифікація внутрішнього виробництва. Такі заходи частково компенсують втрати, але часто знижують загальну продуктивність і технологічну складову економіки, переводячи її на рівень «автаркічної стабільності» з втратою динамізму.

Країни-ініціатори санкцій також стикаються з низкою економічних, політичних і логістичних викликів. По-перше, обмеження доступу до ринків країни-об'єкта означає втрату прибутку для національних експортерів, логістичних операторів, страхових компаній і фінансування установ. Наприклад, за даними європейських досліджень, санкції ЄС проти Росії у 2014-2018 роках призвели до щорічних втрат експорту на рівні понад 30 млрд євро, що особливо вдарило по аграрному та індустріальному сектору Німеччини, Франції, Італії. По-друге, висока вартість транзакцій та адміністративного супроводу санкцій негативно впливає на ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Потрібно адаптувати логістичні ланцюги, здійснювати перевірку контрагентів, враховувати складні правові ризики, що

веде до затримок, непрозорості та зростання витрат. По-третє, санкції можуть стимулювати розвиток альтернативних центрів впливу, зокрема Китаю, Індії, Туреччини, які заповнюють вакуум, що виникає внаслідок виходу західних компаній з окремих ринків. Це у довгостроковій перспективі знижує глобальний вплив країн-ініціаторів та трансформує конфігурацію геоекономічного лідерства. Наприклад, після скорочення присутності США в Ірані зросла роль китайських інвесторів, а вихід європейських компаній з російського ринку дозволив зміцнити позиції турецьких, еміратських і південноафриканських компаній.

Крім того, санкції часто викликають реакцію контрсанкцій – з боку цільової країни або її союзників. Це може включати заборону на імпорт критичних товарів (наприклад, енергоносії, сировина), обмеження на транзит, використання портової інфраструктури, збільшення тарифів. Такі дії ще більше ускладнюють функціонування глобальних ланцюгів, викликаючи ефект багатократного розширення впливу санкційної політики.

Таким чином, санкції створюють асиметричні, але взаємопов'язані наслідки. Для країн-об'єктів це, передусім, шокова економічна втрата з потенціалом структурної адаптації або деградації. Для країн-ініціаторів – це стратегічний інструмент впливу, який водночас породжує економічні витрати, геоекономічне ослаблення та зменшення стійкості власних ланцюгів. На системному рівні санкції є фактором, що підриває передбачуваність та універсальність глобального економічного порядку, переводячи ГЛСВ у нову фазу – конфліктної та багатополлярної координації.

Санкційна політика, як було описано вище, виступає не лише засобом політичного тиску, а й системним чинником трансформації глобальних ланцюгів створення вартості. Її вплив не обмежується прямими втратами країн-об'єктів чи побічними наслідками для країн-ініціаторів, а формує довготривалі структурні зрушення у розміщенні виробництва, архітектурі

логістичних мереж, пріоритетах інвестицій та корпоративних стратегіях. Унаслідок дії санкцій розгортається масштабний процес перерозподілу виробничих і логістичних ланцюгів, що можна розглядати як новий етап еволюції ГЛСВ в умовах геополітичної поляризації.

Найбільш очевидним проявом такого перерозподілу є вимушений вихід ТНК із країн, що потрапили під санкції, а також припинення контрактів із постачальниками з таких юрисдикцій. Цей процес спостерігався в Ірані, Сирії, КНДР, Венесуелі, а з особливою масштабністю – у РФ після 2022 року, коли понад тисяча міжнародних брендів і корпорацій (включаючи виробників автомобілів, електроніки, споживчих товарів, логістичних операторів) залишили російський ринок або призупинили діяльність. Це створює вакуум у відповідних ланцюгах, який потребує негайного заміщення – як із боку національного бізнесу, так і через переорієнтацію на нові країни-партнери. Однак такий вихід рідко супроводжується збереженням цілісності ланцюгів. У більшості випадків відбувається фрагментація постачальних систем, які раніше базувались на принципах економічної доцільності, масштабування та відкритого доступу до ресурсів. Нові ланцюги формуються вже не лише з урахуванням економічних параметрів, а й політичної безпеки, доступності логістичної інфраструктури, нормативного ризику та рівня технологічної сумісності.

У відповідь на санкційний тиск компанії реалізують стратегії *friendshoring* (перенесення виробництва до політично «безпечних» або дружніх країн), *nearshoring* (наближення до кінцевого ринку або зони стабільності), *multi-shoring* (паралельна робота з кількома юрисдикціями для мінімізації ризику блокади). Усі ці моделі передбачають перерозподіл як виробничих, так і логістичних функцій – наприклад, створення альтернативних хабів у В'єтнамі, Мексиці, Індії, ОАЕ або Польщі, інвестування в нові лінії

постачання, диверсифікацію контрактів, зменшення залежності від однієї країни-джерела.

Особливого значення в умовах санкцій набуває реструктуризація логістичних маршрутів. Це включає зміну морських, залізничних і повітряних коридорів, адаптацію складів, пошук нових транзитних партнерів. Наприклад, блокування портів Чорного моря та повітряного простору РФ призвело до масштабної релокації маршрутів для поставок агропродукції, металу, мінералів, устаткування. Компанії змушені обходити санкційні території, що збільшує вартість і тривалість доставки, змінює склади партнерських мереж, а в деяких випадках – виводить певні регіони з участі у ГЛСВ через непрогнозованість доступу. Наслідком такого перерозподілу стає формування регіональних «ланцюгових блоків», де кооперація відбувається всередині політично узгоджених зон, а доступ до ланцюгів обмежений для країн із санкційним статусом. Ця тенденція особливо виражена в енергетичному, військово-промисловому, телекомунікаційному секторах. На прикладі чипів, санкції США проти КНР та РФ призвели до формування альтернативної інфраструктури постачання: окремі фабрики, маршрути, дослідження і розвиток, що інтегруються лише в «блоково-сумісні» ланцюги. Водночас, країни-посередники (Індія, Туреччина, Казахстан, ОАЕ) набувають функції логістичних хабів-буферів.

Санкції також викликають зрушення у фінансово-контрактній логіці ланцюгів: зниження ролі долара, поширення національних валют у торгівлі, використання бартерних операцій, появу паралельних фінансових структур, ренесанс інструментів політичного страхування та довгострокових «дружніх» контрактів. Це вказує на те, що санкції не просто руйнують ланцюги – вони трансформують принципи їх побудови, переводячи фокус із короткострокової ефективності на довгострокову політичну стійкість.

Таким чином, під тиском санкцій відбувається не лише переорієнтація маршрутів або партнерів, а глибока перебудова глобальної логіки розміщення виробництва і торгівлі. Вона призводить до структурного розриву між «санкційним ядром» і «неприєднаною периферією», до зростання ролі альтернативних центрів координації та появи нових конфігурацій глобального виробництва, що більше залежать від політики, ніж від економіки.

Висновки. У статті досліджено вплив геополітичної нестабільності та санкційної політики на функціонування глобальних ланцюгів створення вартості. Встановлено, що сучасні ГЛСВ функціонують у середовищі підвищеної геополітичної турбулентності, що зумовлює їх трансформацію та зміну ключових принципів організації. Доведено, що геополітичні фактори, зокрема воєнні конфлікти, політична нестабільність та торговельні обмеження, формують багатовимірний вплив на глобальні виробничі мережі.

Обґрунтовано, що санкційна політика виступає одним із ключових інструментів трансформації ГЛСВ, впливаючи на торговельні потоки, фінансові операції, технологічний обмін та логістичні системи. Встановлено, що санкції спричиняють не лише прямі економічні втрати, але й структурні зміни у глобальних виробничих мережах.

Доведено, що в умовах геополітичної нестабільності відбувається перехід від моделі ефективності до моделі стійкості, що реалізується через диверсифікацію постачання, регіоналізацію виробництва, розвиток альтернативних логістичних маршрутів та впровадження адаптаційних механізмів.

Отримані результати можуть бути використані для подальшого дослідження трансформацій ГЛСВ та формування економічної політики в умовах геополітичної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Gereffi G. Global value chains and international development policy: Bringing firms, networks and policy-engaged scholarship back in. *Journal of International Business Policy*. 2019. Vol. 2, no. 3. P. 195–210. DOI: <https://doi.org/10.1057/s42214-019-00028-7>.
2. Borin A., Mancini M. Measuring What Matters in Global Value Chains and Value-Added Trade. World Bank, Washington, DC, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-8804>.
3. Baldwin R. Great Convergence. Harvard University Press, 2016. 330 p. DOI: <https://doi.org/10.2307/j.ctv24w655w>.
4. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. *ASEAN ECONOMIC BULLETIN*. 2011. Vol. 28, no. 3. P. 420. DOI: <https://doi.org/10.1355/ae28-3k>.
5. OECD. Global value chains: Efficiency and risks in the context of COVID-19. Paris : OECD Publishing, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1787/67c75fdc-en>.
6. Trade policy responses to the COVID-19 pandemic crisis: Evidence from a new data set / S. Evenett et al. *The World Economy*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.1111/twec.13119>.
7. Miroudot S. Reshaping the policy debate on the implications of COVID-19 for global supply chains. *Journal of International Business Policy*. 2020. Vol. 3, no. 4. P. 430–442. DOI: <https://doi.org/10.1057/s42214-020-00074-6>.
8. World Bank. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. World Bank Publications, 2020. 292 p. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020> (дата звернення: 14.03.2026).
9. UNCTAD. World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment. Geneva : United Nations, 2022. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2022> (дата звернення: 14.03.2026).

10. IMF. Geo-Economic Fragmentation and the Future of Multilateralism / S. Aiyar et al. *Staff Discussion Notes*. 2023. Vol. 2023, no. 001. P. 42. DOI: <https://doi.org/10.5089/9798400229046.006>.
11. WTO. World Trade Report 2023 – Re-globalization for a secure, inclusive and sustainable future. Geneva : WTO, 2023. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr23_e.htm (дата звернення: 14.03.2026).
12. Evenett S., Baldwin R. Revitalising Multilateralism: Pragmatic Ideas for the New WTO Director-General. London : CEPR Press, 2020. 282 p. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/revitalising-multilateralism-new-ebook> (дата звернення: 14.03.2026).
13. Antràs P. De-Globalisation? Global Value Chains in the Post-COVID-19 Age. Cambridge, MA : National Bureau of Economic Research, 2020. DOI: <https://doi.org/10.3386/w28115>.
14. Baldwin R., Freeman R. Risks and Global Supply Chains: What We Know and What We Need to Know. *Annual Review of Economics*. 2022. Vol. 14, no. 1. DOI : <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-051420-113737>.
15. Sako M. Global supply chain disruption and resilience. *Communications of the ACM*. 2022. Vol. 65, no. 4. P. 18–21. DOI: <https://doi.org/10.1145/3517216>.
16. Ponte S., Bair J., Dallas M. Power and inequality in global value chains: Advancing the research agenda. *Global Networks*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1111/glob.12456>.
17. UNCTAD. Trade and Development Report 2023: Growth, Debt and Climate: Realigning the Global Financial Architecture. Geneva : UN, 2024. 172 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4041398?v=pdf&ln=en> (дата звернення: 14.03.2026).

18. Petricevic O., Teece D. The structural reshaping of globalization: Implications for strategic sectors, profiting from innovation, and the multinational enterprise. *Journal of International Business Studies*. 2019. Vol. 50, no. 9. P. 1487–1512. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41267-019-00269-x>.
19. Grossman G. M., Helpman E., Lhuillier H. Supply Chain Resilience: Should Policy Promote International Diversification or Reshoring?. *Journal of Political Economy*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1086/725173>.
20. OECD. OECD Supply Chain Resilience Review: Navigating Risks. Paris : OECD Publishing, 2025. DOI: <https://doi.org/10.1787/94e3a8ea-en>.
21. O'Neil S. Globalization Myth: Why Regions Matter. Yale University Press, 2022. 240 p. URL: <https://dokumen.pub/the-globalization-myth-why-regions-matter-9780300268898.html> (дата звернення: 17.03.2026).
22. Javorcik B. Global supply chains will not be the same in the post-COVID-19 world. COVID-19 and trade policy : why turning inward won't work. 2018. P. 111–130. URL: <https://users.ox.ac.uk/~econ0247/EBOOKChapter.pdf> (дата звернення 17.03.2026).
23. Farrell H., Newman A. Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion. *International Security*. 2019. Vol. 44, no. 1. P. 42–79. DOI: https://doi.org/10.1162/isec_a_00351.